

Beethoven Turned Well Inside Out

Beethoven Bewegt (Beethoven Moves), 2020 – 2021. Kunsthistorisches Museum, Vienna.
Curators: Andreas Kügler, Jasper Sharp, Stefan Weppelmann, Andreas Zimmermann

Annotation

Vienna's Kunsthistorisches Museum responded to last year's 250th anniversary of the great composer's birth with the grand exhibition project *Beethoven Bewegt (Beethoven Moves)*. They dedicated four halls on level one to this, where the curators Andreas Kügler, Jasper Sharp, Stefan Weppelmann and Andreas Zimmermann arranged, in among Beethoven memorabilia, works by eleven visual artists of many periods. Pieces by another two artists welcomed visitors even before they entered the exhibition, which ran from 29 September 2020 to 24 January 2021. Effectively correcting for the adoration of the "Beethoven phenomenon", the curators stripped his jubilee of gala pathos and brought back the more private dimension, the notion of *humanitas* with which modern western civilization has so identified. Moreover, the curators placed the timeless aspects of Beethoven's personality into conversation with more civil contexts, of other periods and of today, including works by such artists as Francisco Goya, William Turner, John Baldessari, and Rebecca Horn, endeavoring to remove the many clichés in interpretations of Beethoven's ingenious music and the messages in it given extreme interpretations. This was no easy aim to achieve, given the nearly three centuries of the western world's turning Beethoven into a heavily-used symbol and unassailable fetish.

Jozef Cseres (b. 1961) lectures on aesthetics and the philosophy of music, visual arts and intermedia at the Masaryk University in Brno (Czech Republic). The problems of symbolism, the structural relations between music and myth, the problem of representation in arts, the intermedia and multimedia, and the experimental and improvised music stand at the centre of his research and theoretical interest. He is the author of several books and many studies, essays, articles, reviews and translations. Aside his scientific and pedagogic carrier, Cseres is active also as a curator and publisher. Under his artistic nickname HEyeRMEarS he balances on the borders between the discursive and non-discursive modes of expression and between art and games in performances, installations, audio-visual collages and various intermedia. He has realized and presented his works and projects at the conferences, exhibitions, festivals and symposia in many European and Asian countries and USA. He lives in Brno, Czech Republic.

hermear@hotmail.com

Beethoven krásne naruby

Beethoven Bewegt (Beethoven Moves), 2020 – 2021. Kunsthistorisches Museum, Viedeň.
Kurátori: Andreas Kügler, Jasper Sharp, Stefan Weppelmann, Andreas Zimmermann

Anotácia

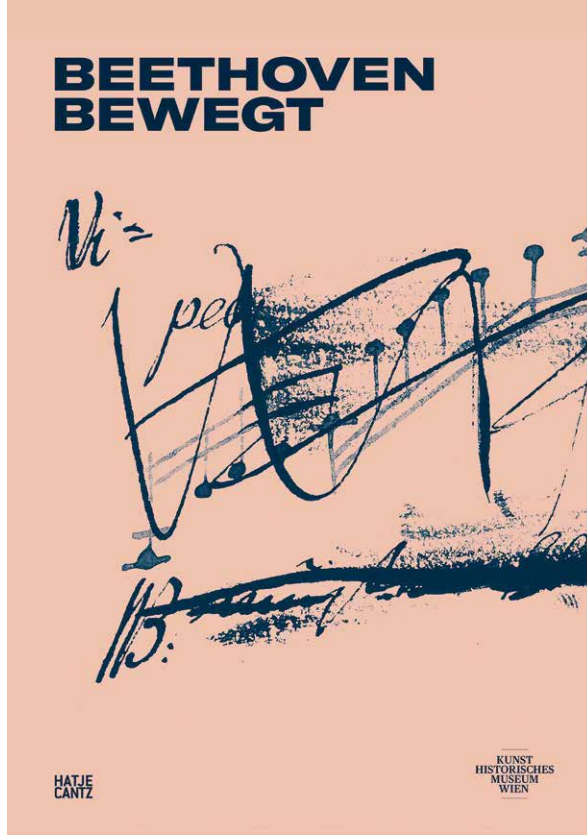
Viedenské Kunsthistorisches Museum reagovalo na vlaňajšie 250. výročie narodenia veľkého skladateľa veľkorysým výstavným projektom *Beethoven Bewegt (Beethovenovské pohnutie)*. Poskytlo mu štyri sály na prvom poschodí, kde kurátori Andreas Kügler, Jasper Sharp, Stefan Weppelmann a Andreas Zimmermann rozmiestnili uprostred beethovenovských memorabií diela jedenástich vizuálnych umelcov a umelkýň rôznych období. Výtvy ďalších dvoch víťali návštevníkov ešte pred vstupom do priestorov výstavy, ktorá trvala od 29. septembra 2020 do 24. januára 2021. Autorom výstavy sa podarilo korigovať mieru adorácie fenoménu „Beethoven“, zbaviť jeho výročie slávnostného páťosu a vrátiť pojmu *humanitas*, s ktorým si ho moderná západná civilizácia stotožnila, prívátnejší rozmer. Kurátori dali nadčasové aspekty Beethovenovej osobnosti do súvislosti s civilnejšími dobovými i dnešnými kontextami vrátane diel takých umelcov a umelkýň, akými sú Francisco Goya, William Turner, John Baldessari alebo Rebecca Horn, a pokúsili sa odstrániť mnohé kliše vo výkladoch Beethovenovej duchapľnej hudby a jej neprimerane interpretovaných posolstiev. Nie je to ľahko realizovateľná ambícia, pretože za necelé tri storočia si západný svet stihol urobiť z Beethovena frekventovaný nadčasový symbol a nedotknuteľný fetiš.

John Baldessari: Beethovenova trúbka (s uchom), Opus 132, 2007, živica, sklolaminát, bronz, hliník, elektronika. © John Baldessari Courtesy of the artist, Sprüth Magers and Beyer Projects, Photo: KHM-Museumsverband

Autorským i kurátorským zámerom zvukovej inštalácie *esile rüf* od tureckej vizuálnej umelkyne **Ayşe Erkmen** bolo evokovať kráľovský hudobný nástroj – budova múzea telo klavíra a žlté káble, zavesené na priečelí, struny. Aby tenké káble na monumentálnej architektúre nezaniikli, autorka, v snahe upriamiť na ne pozornosť návštevníkov, sformovala ich konce do väčšieho kĺbka, čím ich však paradoxne ešte viac „zneviditeľnila“, pretože pôsobili ako predvianočné dekorácie. Inštaláciu nezachránila ani klavírna odrhovačka *Pre Elišku*, znejúca pospiatky z dvoch reproduktorov umiestnených pod vežičkami fasády. Najchabejšie dielo výstavy zostalo našťastie pred bránami múzea a málokto ho vôbec zaregistroval. Vnútri na medziposchodí vítal návštevníkov známy interaktívny objekt vlani zosnulého amerického konceptualistu **Johna Baldessariho** *Beethovenova trúbka (s uchom)*, Opus 132. Umelec ho vytvoril pred trinástimi rokmi pre svoju obsiahlu výstavu *Hudba* v bonnskom Kunstvereine. Obrovská bronzová replika pôvodného Beethovenovho načúvadla, ústiaca zo snehobieleho sklolaminátového ucha a namierená proti srdcervúcemu mytologickému výjavu mramorového súsošia *Théseus zápasiaci s Kentaurom* od Antonia Canova, spúšťala reťazec asociácií, ktoré prostredníctvom nemožného zvuku spájali dva paralyzované zmysly – skladateľovu hluchotu s nemou bájou vytesanou v mramore. Načúvadlo slúži aj ako reproduktor zvuku; keď do neho divák prehovorí, zareve či zaspieva, dočká sa ohlasu v podobe fragmentu Beethovenovho neskorého sláčikového kvarteta. Bizarnej kontextovej situácii mlčky prihliadal cisár František Jozef I., zakladateľ múzea, ktorý kedysi získal slávnu sochu pre neďaleký Theseustempel v parku Volksgarten.

Celkový pohľad do vstupných priestorov viedenského Kunsthistorisches Museum s objektom Johna Baldessariho na podeste schodiska. Photo: KHM-Museumsverband

Obálka katalógu výstavy Beethoven bewegt
/Beethoven Moves

Prvej sále dominovali dva nádherné objekty – sadrový mužský akt *Bronzový vek* (1877) od **Augusta Rodina** a závesný zvukový objekt **Rebecca Horn** *Koncert pre anarchiu* (1990/2006). Umiestnené v pomyselných ohniskách obdĺžnikovej miestnosti – jeden na vysokom podstavci, druhý visiaci zo stropnej konštrukcie, diagonálne členili priestor a viedli pohľad diváka hľadajúceho vysvetlenie nezvyklej juxtapozície. Z reflexívnej kontemplácie ho vyrušil až občasný hluk Hornovej prevráteného klavíra, vyvrhujúceho v neodhadnuteľných intervaloch zo svojich útrobov všetky klávesy, čo prehlušilo aj ambientne znejúce Beethovenove klavírne sonáty. Tie korešpondovali s kresbami **Jorindy Voigt** a digitálnou tlačou **Idrisa Khana**, rozvešanými na stenách expozície. Voigtovej i Khanove diela sú konceptuálne reprezentácie všetkých tridsiatich dvoch klavírných sonát skladateľa, ktorý počas ich komponovania (1793 – 1822) postupne prichádzal o sluch. Zatiaľ čo nemecká umelkyňa pristúpila k jednotlivým skladbám na svojich kresbách (je ich pochopiteľne 32) s dôslednou precíznosťou a citom pre hĺbkovú analýzu a interpretáciu, anglický výtvarník len navrstvil ich zväčšené partitúry cez seba, až dosiahol štruktúru, zneviditeľňujúcu notové znaky pod výslednými čiernymi šmuhami. Finalizácie obidvoch prístupov sú rovnako rozdielne ako dva objekty vystavené uprostred nich (Rodinova socha a Hornovej klavír) a navyše silne afektívne; Voigtovej dômyselne koncipované kresby sú vďaka exponovanému perfekcionizmu nakoniec príliš krásne, Khanova ľahkovážna začierňujúca komprimácia pôsobí skôr depresívne.

Architektúra a vizuálna koncepcia celej výstavy bola premyslená a pôsobivá, prehliadka mala preto príjemne zvolnený rytmus, rôznorodé artefakty spolu vytvárali estetickú koherenciu.

Ayşe Erkmen: Pre Elišku, 2020, zvuková inštalácia, 2'49". Zapožičané od umelkyne a od Galerie Barbara Weiss (Berlín), Barbara Gross Galerie (Mníchov) a Dirimart gallery (Istanbul)

Po vstupe do druhej sály prepadol divák ponurej nálade; mohlo za ňu jednak tlmené osvetlenie, a jednak intimita vystavených diel a memorabií. Prvé, na čo narazil, bol obrovský sokel zabierajúci takmer celú plochu miestnosti, na ktorom boli asi vo výške ľudských očí poskladané drevené dielce podlahy z Beethovenovho viedenského domu. Autentická asambláž, inštalovaná pod neobarokovým stropom, evokovala eklektický fetišizmus. Na pochmurnej nálade sa podieľali aj obrazy na stenách: šesť čiernobielych fotografií zo začiatku 20. storočia, zachytávajúcích interiér vyprázdneného bytu, kde skladateľ v roku 1827 umrel, čiernobiela fotografia-premalba **Anselma Kiefera** s dlhým názvom *Hviezdne nebo nad nami a mravný zákon v nás* (1969 – 2010), odkazujúcim na kantovské vznešeno, a šestnásť listov zo slávneho grafického cyklu **Francisca Goya** *Los Caprichos* (1799), nadmieru expresívneho diela, ktoré maliar vytvoril, rovnako ako Beethoven svoje vrcholné diela, v čase, keď už bol úplne hluchý. Dva exponáty vo vitrínach – rukopis partitúry *Osudovej symfónie* (1804 – 1808), zapožičaný z Lobkowiczových zbierok v Prahe, a jedno z Beethovenových načúvadiel – dotvárali melancholicko-tragickú atmosféru tejto sekcie.

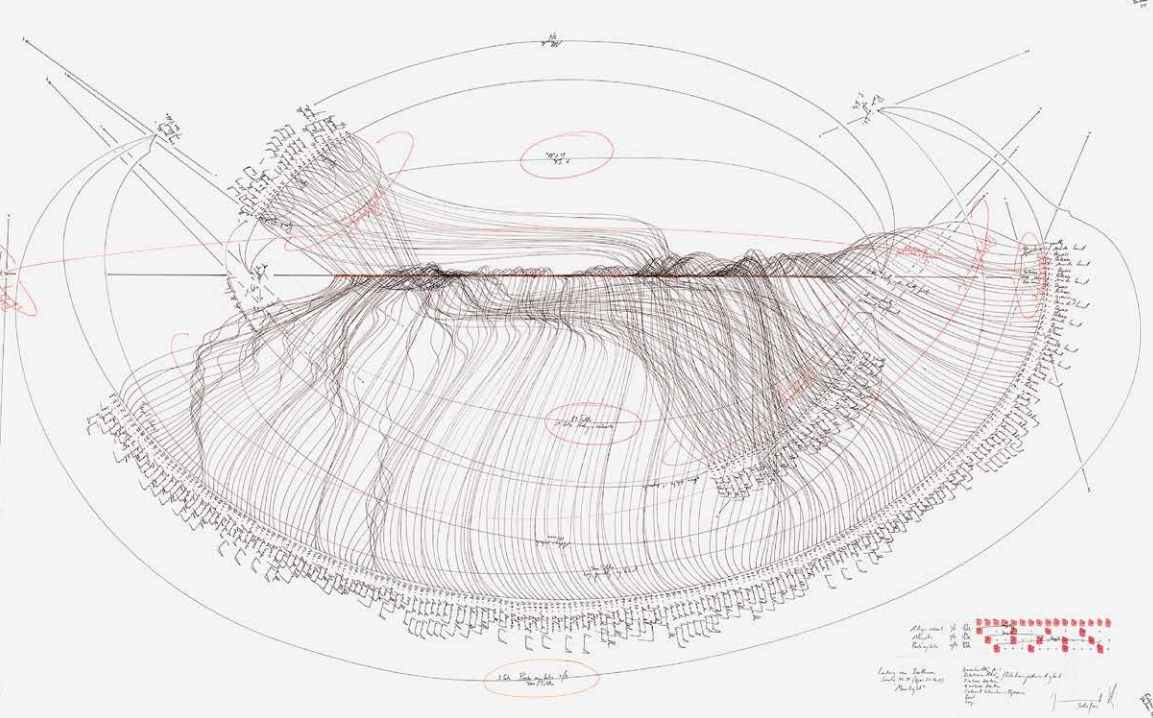
Melanchólia a vznešeno sprevádzali návštevníkov aj v tretej sále. Celkom pochopiteľne, pretože ich víťali olejomalby **Caspára Davida Friedricha** (štyri z viedenského Belvederu a po jednej z múzeí a zbierok v Hamburgu, Mníchove a Weimare) a dva akvarely **Williamu Turner** (z londýnskej Tate), ukážky dobových výtvarných pendantov k afektom, aké je schopná generovať Beethovenova hudba. Ľudského tvorivého génia vo vzťahu k majestátnej vznešenosti prírody, ktorá v ňom

August Rodin: Bronzový vek, 1880, sadra, 184 x 62 cm. © MuMa Le Havre / Charles Maslard

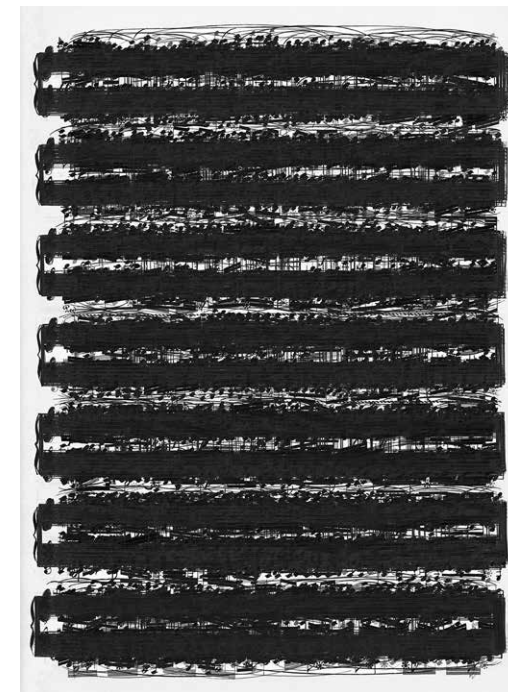
Rebecca Horn: Koncert pre anarchiu, 1990/2006, závesný zvukový objekt (piano, hydraulický cylinder, kompresor, 150 x 106 x 155 cm. Foto: Attilio Maranzano © 2019: Rebecca Horn / Bildrecht, Wien 2020

Jorinde Voigt: Ludwig van Beethoven – Sonata 14, 2012, tuš, ceruza na papieri, 86,5 × 140 cm. © Jorinde Voigt / Bildrecht, Wien 2020

na jednej strane vzbudzuje údiv a bázeň a na strane druhej podnecuje odhodnanie prekonávať vlastné obmedzenia, reprezentovali dve monumentálne diela na protiláhlych stenách sály – maľba *Prométheus* od flámskeho barokového maliara **Jana Cossiersa** (z madridského Prada) a videoprojekcia *Nummer acht (Everything is going to be alright)* dánskeho filmára **Guida van der Werve**. Je sympatické, že kurátori nesiahli po výtvarných dielach s prvoplánovými hudobnými motívmi, akých Beethovenova doba ponúka neúrekom, ale pokúsili sa vykresliť jej ducha pomocou neviditeľných analógií a hlbších súvislostí. V tomto prípade medzi hudobnými a farebnými tónmi.

Posledná miestnosť patrila nemeckému tanečníkovi a choreografovi **Tinovi Sehgalovi**. Jediný spomedzi všetkých zúčastnených umelcov vytvoril dielo priamo na objednávku projektu – „konštruovanú situáciu“ *This joy (Táto radosť)* pre deväť performerov/-iek, pohybujúcich sa striedavo po celej sále a vokalizujúcich fragmenty z niektorých Beethovenových symfónií a predohry *Egmont*. Diváci tesne pred tým, než opustili priestory výstavy a ocitli sa zoči-voči maliarskym skvostom od renesančných majstrov, dostali na rozlúčku dávku radosti, ktorá je úplne odlišná od zážitkov, aké si obyčajne odnášajú z koncertov klasickej hudby. Neočakávané, spoločné potešenie z neštylizovaného spevu a pohybu účinkujúcich síce zrejme u mnohých spôsobilo stratu kontroly nad obvyklými estetickými i sociálnymi návykmi, ale bezprostrednosť amatérského umeleckého vyjadrenia oslabilu neochvejnú vieru v inštitucionálne rámce elitárskej kultúry a vyvážila ju úprimnou, nepatetickou zážitkovosťou. K pozoruhodnej estetikej transformácii diváka došlo bez avantgardnej účelovosti, s dôrazom na prirodzené múzické sklony človeka, a navyše v elitnom múzeu, dokonalom symbole civilizačného pokroku i domnelej, stáročia prízvukovanej výlučnosti európanstva. *Minor plus est!* Zdá sa, že v dobe, ktorá je technologicky

Idris Khan: Struggling to Hear After Ludwig van Beethoven Sonatas, 2005, lambada digitálna tlač na alumíniu, 258 × 192 × 5 cm. © Idris Khan Courtesy the artist and Victoria Miro, London/Venice

vynaliezavá v simulovaní príznakov a afektov najrozmanitejšieho emocionálneho zafarbenia, začínajú byť prirodzenosť a obyčajnosť lukratívne cnosti.

Autorom výstavy sa podarilo korigovať mieru adorácie symbolu „Beethoven“, zbaviť jeho výročie slávnostného pátosu a vrátiť pojmu *humanitas*, s ktorým si ho moderná západná civilizácia stotožnila, privátnejší rozmer. Nebáli sa podstúpiť rovnaké riziko, aké pred polstoročím podstúpil vo filmovom projekte *Ludwig Van* (1970) argentínsko-nemecký skladateľ Mauricio Kagel, keď ho kolínsky rozhlas oslovil, aby vytvoril dielo k beethovenovskej dvestoročnici. Kagel i kurátori viedenskej výstavy ignorovali zaväzujúce princípy elitárskej etikety. Vsadiac skôr na estetiku všednosti predstavili idealizovaného génia bez patetických afektov a rešpekt k nemu prejavili „prízemnejším“ spôsobom, v ktorom sa však zračili hlboký vhľad, úcta a obdiv. Schopnosti prisudzované skladateľovi v podtitule projektu – vzrušuje, inšpiruje, dojíma, uchvacuje, provokuje, udivuje – zdôraznili ľudské a estetické aspekty jeho tvorivých aktov. Tým, že kurátori usúvzťažnili nadčasové aspekty Beethovenovej osobnosti s civilnejšími dobovými i dnešnými kontextami, azda prispeli k odstráneniu mnohých klíš vo výkladoch Beethovenovej duchaplnnej hudby a jej neprimerane interpretovaných posolstiev. Nie je to ľahko realizovateľná ambícia, pretože za necelé tri storočia si západný svet stihol urobiť z Beethovena frekventovaný nadčasový symbol a nedotknuteľný fetiš. O jeho mýtickom charaktere a nadhodnotenom komunikačnom potenciáli svedčí hoci aj bizarný fakt, že na zlatých diskoch, ktoré v roku 1977 vyslala NASA vesmírnymi sondami Voyager 1 a Voyager 2 do neprebádaných končín slnečnej sústavy, boli nahrávky Beethovenovej *5. symfónie* a *13. sláčikového kvarteta*. Komunikačná paradigma a technooptimistická vízia pretransformovali humánnu a humanizujúcu hudbu na digitálne zakódované zvukové informácie bez konkrétneho adresáta.

Anselm Kiefer: Hviezdne nebo nad nami a mravný zákon v nás, 1969 – 2010, čiernobiela fotografia na papieri s premalbou, 63 x 83,2 cm. ARTIST ROOMS Tate and National Galleries of Scotland Acquired jointly through the d'Offay Donation with assistance from the National Heritage Memorial Fund and the Art Fund 2011 © Anselm Kiefer

Za osobitnú zmienku stojí veľkorysý sprievodný katalóg k výstave. Namiesto exaktného katalógu vystavených diel ponúka skôr akési indície, ako čítať Beethovenov hudobný a kultúrny odkaz v širších a transverzálnych súvislostiach postmodernej plurality a rozmanitosti. Spolu s množstvom reprodukováných beethovenovských memorabií, citátov a fragmentov partitúr publikácia prináša zaujímavé eseje z pera až 26 autorov – muzikológov, kunsthistorikov, kulturológov, filozofov, vedcov, literátov, architektov, hudobných skladateľov, umelcov a kurátorov – a reprodukcie výtvarných diel (L. S. Lowry, Robert Rauschenberg, Cy Twombly,

Pohľad do jedného z výstavných priestorov s asamblážou vytvorenou z drevených častí podlahy z Beethovenovho viedenského domu. Foto: © Mark Niedermann for Tom Postma Design

Dick Higgins, Jean-Michel Basquiat, Emma Francis, Olafur Eliasson, Dorit Margreiter a ďalší), v ktorých kurátori našli užšie i voľnejšie prepojenia s témou projektu. Z tejto pestrej mozaiky si čitateľ nevyhnutne vytvorí vlastnú predstavu o komplexnosti fenoménu Beethoven vo vzťahu k symbolotvornej a interpretačnej podstate ľudskej mysle a dialogickej povahe kultúry. Výstava i publikácia *Beethoven Bewegt* boli mimoriadne vydareným príspevkom k výročiu, ktoré sa síce vo svete mohutne oslavovalo, ale väčšinou ako povinná ceremónia bez hľadania hlbších afínit medzi hudbou geniálneho skladateľa a dobou, ktorá ho splodila, kultivovala a zhodnotila.

Pohľad do výstavných priestorov s detailom diela Gida van der Werve: Číslo osem (Všetko bude v poriadku), 2007, 16mm film transformovaný na video (farba, zvuk), 10'10". Foto:© Mark Niedermann for Tom Postma Design

Jozef Cseres (1961) prednáša estetiku, filozofiu hudby, výtvarného umenia a intermédií na Masarykovej univerzite v Brne. V centre jeho výskumu a teoretického záujmu sú problémy symbolizmu, štrukturálne vzťahy medzi hudbou a mýtom, problém reprezentácie v umení, intermédií a multimédií a experimentálna a improvizovaná hudba. Je autorom niekoľkých kníh a mnohých štúdií, esejí, článkov, recenzií a prekladov. Popri vedeckom a pedagogickom pôsobení je tiež kurátorom a vydavateľom. Pod pseudonymom HeyeRMEarS balansuje na hranici medzi diskurzívnymi a nediskurzívnymi spôsobmi vyjadrovania, medzi umením a performanciami, inštaláciami, audiovizuálnymi kolážami a rôznymi intermédiami. Svoje diela a projekty realizoval a prezentoval na konferenciách, výstavách, festivaloch a sympóziách v mnohých európskych a ázijských krajinách a v USA. Žije v Brne v Českej republike.
hermear@hotmail.com

Jan Cossiers: Prométheus, 1636 – 1638, olej na plátne, 182 × 113 cm.
© Photographic Archive. Museo Nacional del Prado. Madrid

Joseph Mallord William Turner: Fire at the Grand Storehouse of the Tower of London, 1841, akvarel na papieri, 23,5 × 32,5 cm. © Photo: Tate

Caspar David Friedrich: Zamračená večerná obloha, 1824, olej na plátne, 12,5 × 21,2 cm. © Belvedere, Wien, Photo: Johannes Stoll